

## O‘ZBEK, INGLIZ VA RUS OLAM MANZARALARIDA “G‘AZAB” TUYG‘USINING METAFORIK KONSEPTUALLASHTIRILISHI

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i03.087>

Ashurbayeva Sarvinoz Xolmirza qizi  
sarvinozashurbaeva@gmail.com  
Qo‘qon davlat universiteti  
Umarova Nargiza Rustamovna  
Farg‘ona davlat universiteti

**Annotatsiya:** Maqolada o‘zbek, ingliz va rus tillarida “g‘azab” emotsiyasining konseptual va metaforik ifodalanish xususiyatlari kognitiv lingvistika nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Tadqiqotda “g‘azab” konseptining uch til olam manzarasida qanday metaforik modellar orqali aks etishi, ularning umumiy va milliy xususiyatlari aniqlanadi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, g‘azab ko‘pincha “issiqlik”, “bosim”, “portlash” kabi universal metaforalar orqali ifodalanadi, ammo har bir til madaniyatiga xos o‘ziga xos semantik soyalar ham mavjud.

**Kalit so‘zlar:** g‘azab, konsept, metafora, kognitiv lingvistika, olam manzarasi, emotsiya, til va tafakkur

## METAPHORICAL CONCEPTUALIZATION OF THE FEELING OF “ANGER” IN THE UZBEKISTAN, ENGLISH AND RUSSIAN WORLD VIEWS

Ashurbayeva Sarvinoz Kholmirza qizi  
sarvinozashurbaeva@gmail.com  
Kokand State University  
Umarova Nargiza Rustamovna  
Fergana State University

**Abstract:** The article analyzes the conceptual and metaphorical representation of the emotion “anger” in Uzbek, English, and Russian from the perspective of cognitive linguistics. The study identifies how the concept of “anger” is reflected through various metaphorical models in the worldviews of these three languages, as well as their universal and culture-specific features. The results show that anger is often expressed through universal metaphors such as “heat,” “pressure,” and “explosion,” while each language also possesses its own culturally specific semantic nuances.

**Keywords:** anger, concept, metaphor, cognitive linguistics, worldview, emotion, language and thought

So'nggi yillarda kognitiv lingvistika doirasida emotsional konseptlarning til orqali ifodalanishi muhim tadqiqot obyektiga aylandi. Metafora tushunchasi paydo bo'lgandan buyon, o'tgan ikki yarim ming yildan ziyod vaqt oralig'ida ushbu fanga bag'ishlangan juda ko'p tadqiqotlar amalga oshirilgan. Metafora masalasi antik davrdan boshlab o'rganilib kelinadi. Xususan, Arastu bu atamani keng ma'noda qo'llagan. Faylasuf o'zining "Ritorika" asarida quyidagi fikrni ifodalaydi: "Metafora yuksak darajada aniqlik, yoqimlilik va oxorlilik jozibasiga ega, undan o'rinli foydalanish nutqni bezaydi"<sup>1</sup>. Metafora shunchaki badiiy vosita emas, balki inson ongining, obrazli tafakkurining muhim mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Metafora atamasi murakkab tushuncha hisoblanadi. Sababi, qadimgi antik davrdan boshlab, hozirgi davrgacha ushbu fan faqat tilshunoslarnigina emas, balki adabiyotshunos olimlarning diqqatini ham o'ziga jalb qilib kelmoqda. Yuqorida keltirilgan ikki turdagi olimlarning yagona maqsadi, so'zning ko'p ma'noligi hamda undagi mavjud uslubiy imkoniyatlarni o'rganishdir. Shuni ham ta'kidlab o'tish kerakki, tahlil jarayonida metaforaga funksional yondashiladi, Chunki, bir tomondan yozuvchi yoki shoirga o'zining his-tuyg'ularini bayon etishga va asarni ma'noli hamda chiroyli yetkazib berishga yordam bersa, ikkinchi tomondan o'quvchiga keltirilgan asarni osonroq tushunish, tasavvur qilish yoki ularni o'zida his qilib xulosa chiqarishga yordam beradi. Inson tafakkuri va til o'rtasidagi uzviy bog'liqlik emotsiyalarni, xususan "g'azab" kabi murakkab psixologik holatlarni o'rganishda alohida ahamiyat kasb etadi. "G'azab" konsepti turli tillarda nafaqat leksik birliklar orqali, balki metaforik modellar orqali ham ifodalanadi. Ushbu maqolada o'zbek, ingliz va rus tillaridagi g'azab konseptining metaforik konseptuallashtirish mexanizmlari qiyosiy tahlil qilinadi. Mazkur tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

- qiyosiy-tipologik tahlil;
- konseptual tahlil;
- metafora tahlili (Lakoff va Johnson nazariyasi asosida);
- kontekstual tahlil.

Material sifatida uch tildagi frazeologizmlar, badiiy matnlar va kundalik nutq birliklari tanlab olindi.

#### 1. "G'azab" konseptining kognitiv tabiati

Kognitiv lingvistika nuqtayi nazaridan, "g'azab" - bu inson ongida shakllangan emotsional konsept bo'lib, u tajriba, madaniyat va til orqali shakllanadi. Ushbu konsept ko'pincha abstrakt bo'lgani sababli, u metaforalar yordamida konkretlashtiriladi.

<sup>1</sup> O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil

2. Metaforik konseptuallashtirish modellari: G‘azab - issiqlik (ANGER IS HEAT) Bu metafora uchala tilda ham keng tarqalgan:

- O‘zbek tilida:
- *“ichi qizimoq”, “qoni qaynamoq”*
- Ingliz tilida:
- *“to boil with anger”, “hot-headed”*
- Rus tilida:
- *“кипеть от злости”, “горячиться”*

Mazkur modelda g‘azab inson tanasidagi issiqlikning oshishi bilan bog‘lanadi. G‘azab - bosim (ANGER IS PRESSURE): G‘azab ichki bosim sifatida tasvirlanadi:

- O‘zbek tilida:
- *“ichiga yutmoq”, “portlab ketmoq”*
- Ingliz tilida:
- *“to explode with anger”, “to burst”*
- Rus tilida:
- *“взорваться от злости”*

Bu metafora g‘azabning to‘planib, keyin portlashini ifodalaydi.

G‘azab - olov (ANGER IS FIRE): Olov metaforasi ham keng qo‘llaniladi:

- O‘zbek tilida:
- *“jahli chiqib yonmoq”*
- Ingliz tilida:
- *“to be fired up”, “burning with anger”*
- Rus tilida:
- *“сгорать от гнева”*

Bu modelda g‘azab destruktiv kuch sifatida ko‘riladi.

### 3. Milliy-madaniy xususiyatlar

O‘zbek tilida

G‘azab ko‘pincha ichki nazorat va sabr bilan bog‘lanadi. Ko‘plab ifodalarda g‘azabni yashirish yoki bostirish motivi mavjud.

Ingliz tilida

G‘azab ko‘proq individual hissiyot sifatida ochiq ifodalanadi va psixologik jarayonlarga urg‘u beriladi.

Rus tilida

G‘azab intensiv va ekspressiv tarzda ifodalanadi, ko‘pincha dramatik obrazlar orqali tasvirlanadi.

### 4. Umumiy va farqli jihatlar

| Jihat            | Umumiylik                | Farqlilik                  |
|------------------|--------------------------|----------------------------|
| Metafora turlari | Issiqlik, olov, portlash | Intensivlik va ifoda usuli |
| Kognitiv model   | Tana bilan bog‘liqlik    | Madaniy interpretatsiya    |

Jihat

Umumiylik

Farqlilik

Ifoda darajasi

Emotsional kuch

Ekspressivlik darajasi

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, "g'azab" konsepti o'zbek, ingliz va rus tillarida asosan umumiy kognitiv metaforalar asosida shakllanadi. Bular - issiqlik, bosim va olov metaforalaridir. Shu bilan birga, har bir til o'ziga xos madaniy va psixologik xususiyatlarni aks ettiradi.

Demak, metaforik konseptuallashtirish nafaqat til, balki madaniyat va tafakkur o'rtasidagi murakkab munosabatlarni ham ochib beradi.

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Lakoff, G., Johnson, M. Metaphors We Live By. Chicago, 1980.
2. Kövecses, Z. Metaphor and Emotion. Cambridge, 2000.
3. Wierzbicka, A. Emotions Across Languages and Cultures. Cambridge, 1999.
4. O'zbek tilining izohli lug'ati. Toshkent.
5. Abdurauf Fitrat., "Adabiyot qo'llanmasi"
6. Adabiyot: darslik-majmusi/B.To'xtaliyev,-Toshkent:
6. "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi"Davlat ilmiy nashriyoti,2017.B.168-169
7. Mirzayeva.I.X" Inson ruhiy holatiga oid terminlarning inglizcha-o'zbekcha, o'zbekcha-inglizcha lug'atini yaratish tamoyillari " "Topical issues of achieving sustainable economic growth through enhancing the effectiveness of intersectoral integration in the New Uzbekistan" February 27, 2026